

شناخت جامعه فرهنگی کشور از مفهوم اطلاعات و اطلاع‌رسانی

مهدی تقوی^۱، مازیار امیرحسینی^۲، کاظم حافظیان رضوی^۳

چکیده: از بازدیدگندگان دومین نمایشگاه بین‌المللی اطلاع‌رسانی و تکنولوژی اطلاعات که در هفتمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران برگزار شد، سال ۱۳۷۳، با استفاده از پرسشنامه پنج سؤال مطرح گردید: (۱) اطلاع‌رسانی چیست؟ (۲) اطلاعات در چه صورتی قدرت است؟ (۳) آیا رایانه همان اطلاع‌رسانی است؟ (۴) اطلاع‌رسانی چه نقشی در آموزش و تحقیق دارد؟ و (۵) ابزارهایی را که در تکنولوژی اطلاعات استفاده می‌شوند نام ببرید. از ۴۰۹۶ پرسشنامه، اطلاعات ۲۳۷۸ پرسشنامه مربوط به افراد دیپلم به بالا استخراج شد و از ۵ سؤال پرسشنامه ۴ سؤال اول مورد بررسی قرار گرفت، به هر پاسخ نیز امتیازهایی از ۰ تا ۵ داده شد. امتیازهای ۳ تا ۵ پاسخ‌های قابل قبول تلقی گردید. بنابراین به سؤال ۱، ۱۶/۹۵ درصد؛ به سؤال ۲، ۱۵ درصد؛ به سؤال ۳، ۶۵/۹ درصد؛ و به سؤال ۴، ۱۲/۸۶ درصد. پاسخ مناسب داده‌اند.

مقدمه

صاحب‌نظران و محققان هر رشته بنا بر گرایش تخصصی خود به مفهوم اطلاع‌نگریسته‌اند و به مقتضای رشته مورد علاقه خویش وجهی از این مفهوم را مورد اعتنا قرار داده و از وجهی دیگر غفلت کرده‌اند. به گونه‌ای که هنوز تعریف قطعی و مناسبی که پوشاننده تمام نقطه‌نظرها باشد ارائه نشده است. بنابراین، بسیار بجاست که مفهوم اطلاع و اطلاع‌رسانی در آثار و

۱. رئیس مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهادسازندگی

۲. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهادسازندگی

۳. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی و معاون تحقیقات مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهادسازندگی

جلوه‌های آن در فعالیت‌های مختلف مورد بررسی قرار گیرد.

میزان تحصیلات، رشته تحصیلی، و نوع فعالیت می‌تواند در شناخت اقشار مختلف جامعه از مفهوم اطلاع و اطلاع‌رسانی و استفاده از تکنولوژی‌های نوین اطلاعاتی تاثیرگذار باشد. بررسی میزان آگاهی جامعه فرهنگی کشور از مفهوم اطلاعات، اطلاع‌رسانی و تکنولوژی اطلاعات موضوع پژوهش حاضر بوده است. بدین منظور دیدگاه‌های جامعه‌پازدیدکننده از هفتمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران (دومین نمایشگاه بین‌المللی اطلاع‌رسانی، و تکنولوژی اطلاعات) نسبت به مفاهیم اطلاعات، اطلاع‌رسانی و تکنولوژی اطلاعات، مورد پیمایش قرار گرفته است.

این پژوهش در اردیبهشت ماه سال ۱۳۷۳ همزمان با برگزاری هفتمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران - در سالن نمایشگاه بین‌المللی اطلاع‌رسانی و تکنولوژی اطلاعات - صورت گرفت. محل انجام پژوهش به دلیل نزدیکی موضوع و محتوای نمایشگاه و نقشی که چنین نمایشگاه‌هایی در گسترش فرهنگ، علوم، و تکنولوژی دارد و همچنین با توجه به سطح آگاهی و دانش جامعه‌پازدیدکننده انتخاب شده است.

نتایج پژوهش حاضر برای سیاست‌گذاران امر اطلاع‌رسانی در کشور می‌تواند مضمّن ثمر قرار گیرد، زیرا با درک واقعی میزان شناخت افراد جامعه - به‌خصوص قشر تحصیل‌کرده و فرهنگی جامعه - می‌توان سیاست‌های متناسب آموزشی و تبلیغاتی را اتخاذ کرد. تاکنون پژوهشی که مبتنی بر انجام این رسالت بزرگ شده باشد در کشور ما صورت پذیرفته یا مبتنی بر شواهد عینی یا جامع نبوده است. یکی از دلایل عمده‌ای که امروزه جامعه حرکت مناسب و برنامه‌ریزی شده و مدونی در مقوله علم اطلاع‌رسانی و به‌کارگیری آن در راستای اهداف توسعه‌ای ندارد، چه بسا، ناآگاهی سیاست‌گذاران از میزان شناخت واقعی افراد جامعه از این مفهوم است.

روش پژوهش

این پژوهش به روش پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه جهت دریافت نقطه‌نظرات بازدیدکنندگان از نمایشگاه توسط مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهادسازندگی صورت پذیرفته است.

در طول مدت برگزاری نمایشگاه (ده روز) پرسشنامه‌ای حاوی پنج سؤال زیر به‌منظور نظرخواهی در اختیار بازدیدکنندگان قرار گرفت:

۱. اطلاع‌رسانی چیست؟

۲. اطلاعات در چه صورت قدرت است؟

۳. آیا رایانه همان اطلاع‌رسانی است؟

۴. اطلاع‌رسانی چه نقشی در آموزش و تحقیق دارد؟

۵. ابزارهایی را که در تکنولوژی اطلاعات استفاده می‌شوند نام ببرید.

برای آنکه شرکت‌کنندگان در پاسخگویی به سؤالات تشویق شوند و در این پژوهش شرکت جویند، نظرخواهی به صورت مسابقه طرح شد و جوایزی نیز برای بهترین جواب‌ها در نظر گرفته شد. حاصل کار پس از ده روز، جمع‌آوری ۴۰۹۶ پرسشنامه تکمیل شده بود. در این نظرخواهی علاوه بر پاسخ‌های غیرقابل قبول از پاسخ‌های مقاطع تحصیلی زیر دیپلم صرف‌نظر گردید.

بنابراین، مجموع پاسخ‌های قابل قبول که در پژوهش مورد بررسی قرار گرفت ۲۳۷۸ مورد بود.

استخراج اطلاعات به شیوه زیر صورت گرفت:

۱. از پنج سؤال پیش گفته سؤال ۵ به دلیل هم‌سنگ نبودن ارزش اطلاعاتی آن با توجه به هدف پژوهش از بررسی حذف شد.
۲. پاسخ‌دهندگان زیر دیپلم در این بررسی شرکت داده نشدند.
۳. شرکت‌کنندگان کتابدار و غیرکتابدار از یکدیگر متمایز گردیدند.
۴. برای هر سؤال جوابی به عنوان معیار در نظر گرفته شد و پاسخ شرکت‌کنندگان نسبت به این جواب مورد ارزیابی قرار گرفت.
۵. با استفاده از نرم‌افزار گرافیکی کوآتروپرو^۱ نمودارهای مورد نیاز بر مبنای جداول آماری تهیه شده ترسیم گردید.

پاسخ‌های معیار

۱. اطلاع‌رسانی چیست؟ در این سؤال تعریف پذیرفته شده عبارت بوده است از: "گردآوری، سازماندهی، ذخیره، و اشاعه اطلاعات به صورت مکانیزه یا با استفاده از تکنولوژی عصر حاضر".
۲. اطلاعات در چه صورت قدرت است؟ در پاسخ به این سؤال چنانچه به موارد ذیل اشاره شده باشد امتیاز کامل تعلق گرفته است:
الف. سازماندهی اطلاعات: برای استفاده بهینه از اطلاعات لازم است قبلاً این اطلاعات سازماندهی (فهرست‌نویسی، رده‌بندی، نمایه‌سازی، ...) شده باشد.

ب. جامعیت: اطلاعات از هر حیث باید جامع باشد تا بتواند مبنای قدرت قرار گیرد.
 ج. استفاده و استفاده‌کننده از اطلاعات: اولاً اطلاعات باید مورد استفاده قرار گیرد تا قدرتمندی خود را نشان دهد و چنانچه انبوهی از اطلاعات غیرقابل استفاده هم داشته باشیم تبدیل به عامل قدرت نخواهد شد؛ ثانیاً اطلاعات باید به دست استفاده‌کننده مناسب خویش برسد. در بررسی پاسخ‌ها چنانچه استنباط می‌شد که پاسخ مربوط به نوعی بیانگر سه عامل فوق است پاسخگو امتیاز کامل را دریافت می‌کرد.

سؤال ۳. آیا رایانه همان اطلاع‌رسانی است؟ پاسخ مطلوب به این سؤال عبارت بود از "خیر، رایانه تنها وسیله‌ای به منظور به کارگیری در امور مختلف اطلاع‌رسانی است".

سؤال ۴. اطلاع‌رسانی چه نقشی در آموزش و تحقیق دارد؟

ملاک‌های اساسی تقسیم امتیازها در این سؤال عبارت بوده است از:

الف. گردآوری پیشینه اطلاعات؛

ب. دستیابی پژوهشگران و دانشجویان به اطلاعات روزآمد؛

ج. پرهیز از دوباره کاری و پژوهش‌های موازی؛

د. صرفه‌جویی در وقت و هزینه و افزایش کیفیت آموزش و پژوهش.

براساس معیارهای پیش‌گفته پاسخ‌های ارائه شده به هر یک از سؤالات از امتیازهای ۵ تا ۵ برخوردار شده‌اند.

نمودار ۱. تعداد پاسخ‌دهندگان (به درصد)

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

تعداد کل پاسخ‌های قابل قبول ۲۳۷۸ مورد بود که از این تعداد ۱۰۳ پاسخ مربوط به کتابداران بوده است. تعداد کل شرکت‌کنندگان در طرح به تفکیک مدرک تحصیلی در نمودار ۱ نمایش داده شده است.

از نمودار ۱ استنباط می‌شود که جامعه مورد آزمایش، دقیقاً جامعه فرهنگی کشور است. زیرا ۸۱/۸ درصد پاسخ‌دهندگان بالاتر از مقطع دیپلم هستند. در سطوح تحصیلی مختلف تعداد کتابداران پاسخ‌دهنده به این شرح است، در مقطع فوق دیپلم ۶ نفر، کارشناس ۳۱ نفر، کارشناس ارشد ۸ نفر، و از دانشجویان ۵۸ نفر.

سؤال ۱. اطلاع‌رسانی چیست؟

تعداد شرکت‌کنندگانی که به این سؤال پاسخ داده‌اند ۷۵۹ نفر (۳۲ درصد) بوده است که ۵۱ نفر (۶/۷ درصد) از آنها کتابدار بوده‌اند. توزیع پاسخ‌گویان در سطوح مختلف به همراه امتیازهای کسب شده در جدول ۱ آمده است.

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود از ۷۵۹ نفر پاسخ‌دهنده به سؤال ۱ فقط ۳۰ نفر نتوانسته‌اند امتیاز ۵ را کسب کنند. ۲۹/۹ درصد آنها، یعنی حدود $\frac{1}{3}$ جمعیت، نتوانسته‌اند امتیاز

جدول ۱. توزیع فراوانی تعداد پاسخ‌گویان به سؤال ۱ در هر مقطع تحصیلی

به تفکیک امتیاز کسب شده

مقطع تحصیلی	امتیازهای کسب‌شده در سؤال ۱					جمع کل افراد	میانگین امتیاز مقاطع تحصیلی
	امتیاز ۵	امتیاز ۴	امتیاز ۳	امتیاز ۲	امتیاز ۱		
دیپلم	۷	۹	۱۳	۳۰	۵۵	۴۸	۱/۳۸
دانشجو	۱۲	۱۴	۱۴	۳۱	۷۵	۲۲۵	۱/۳۲
کاردان	۱	۳	-	۶	۱۷	۲۲	۰/۹۳
کارشناس	۷	۱۰	۱۴	۴۴	۱۰۶	۷۴	۱/۲۱
کارشناس ارشد	۰	۹	۳	۹	۱۵	۲	۲/۰۵
دکتر	۲	۳	۴	۱	۶	۴	۲/۱
حوزوی	۱	-	۲	۱	۴	۲	۱/۷
جمع کل	۳۰	۴۸	۵۰	۱۲۲	۲۸۲	۲۲۷	۱/۶۴

کسب کنند. اگر امتیاز قابل قبول را از امتیاز شماره ۳ به بالا در نظر بگیریم تنها ۱۶/۹۵ درصد از جمعیت پاسخ دهنده آگاهی قابل قبولی از تعریف اطلاع‌رسانی داشته‌اند.

در بررسی جدول ۱ ملاحظه می‌گردد که امتیاز کسب شده در هر مقطع از حد متوسط یعنی امتیاز ۲/۵ پایین‌تر است و به عبارتی میانگین امتیاز کسب شده توسط کل پاسخ‌دهندگان به سؤال ۱ (۱/۶۴) بوده که در مجموع از حد متوسط امتیاز پایین‌تر است.

اگر دسته‌بندی دیگری از نتایج یافته‌ها به این شکل صورت گیرد که فراوانی پاسخگویانی که ارزش قابل قبول (نمرات ۳، ۴ و ۵) را به تفکیک مقطع تحصیلی نسبت به کل افراد همان جامعه کسب کرده‌اند، به نمایش گذارد؛ می‌توان نتیجه گرفت که چند درصد از افراد در هر مقطع تحصیلی توانسته‌اند پاسخ قابل قبول را به سؤال ۱ بدهند و این افراد چند درصد کل جامعه را تشکیل می‌دهند. توزیع این فراوانی در جدول ۲ مشاهده می‌گردد.

چنانچه در جدول ۲ مشاهده می‌گردد درصد فراوانی پاسخ‌دهندگان مقاطع کارشناس ارشد، دکترا و تحصیلات حوزوی نسبت به تعداد کل آنها در همان مقاطع تحصیلی بیشتر است. این مسئله می‌تواند نتیجه پرداختن به مسئله پژوهش و تحقیق در مقاطع فوق‌الذکر باشد. مقاطع تحصیلی فوق که تنها ۸/۹ درصد کل جمعیت پاسخ‌دهنده به سؤال ۱ را تشکیل می‌دهند بیشترین درصد پاسخ‌های قابل قبول را ارائه کرده‌اند.

نگاهی به نمودار ۲ میانگین نمرات کسب شده در هر مقطع به تفکیک کتابداران و غیرکتابداران را مشخص می‌کند. میانگین ارزش‌های کسب شده توسط کتابداران به نسبت غیرکتابداران وضعیت مطلوب‌تری را نشان می‌دهد، اما به طور کلی از میانگین ارزش کل که در

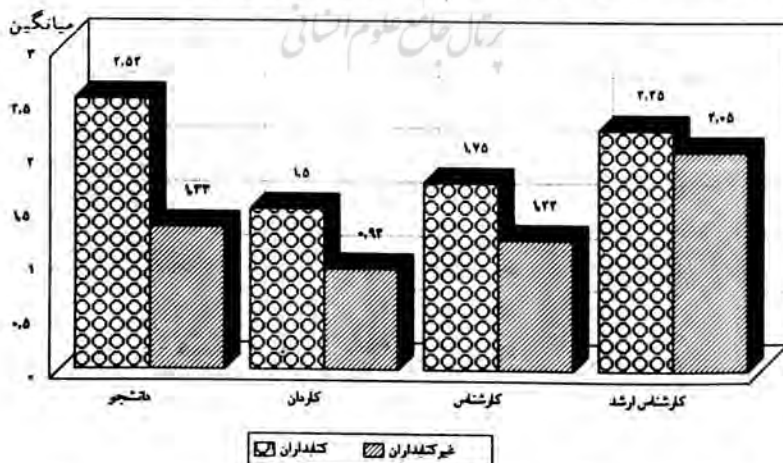
جدول ۲. درصد فراوانی پاسخ‌های قابل قبول نسبت به کل افراد همان مقطع

مقطع تحصیلی	درصد پاسخ‌های قابل قبول	درصد پاسخ‌دهندگان به کل افراد پاسخگو
کاردان	۸/۱۶	۷/۳۷
دانشجو	۱۷/۸	۲۹/۶
کارشناس	۱۲/۱	۳۳/۶
کارشناس ارشد	۳۱/۶	۵
دکترا	۴۵	۲/۶
تحصیلات حوزوی	۳۰	۱/۳

واقع ۲/۵ است کمتر است. علاوه بر این با مشاهده این نمودار می توان دریافت که کتابدارانی که اکنون مشغول تحصیل هستند به دلیل درگیر بودن با مسائل آموزشی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در وضعیت بهتری از دیدگاه کسب امتیاز قرار دارند.

جمع‌بندی یافته‌های سؤال یک

- نسبت به تعریف علم اطلاع‌رسانی جامعه فرهنگی کشور آگاهی مناسبی ندارد.
- تنها ۱۶/۹۵ درصد پاسخ‌دهندگان به سؤال یک امتیازهای مطلوب ۳، ۴، و ۵ را کسب کرده‌اند.
- معدل کل امتیازهای کسب شده در هر مقطع تحصیلی کمتر از میانگین ارزش کل (نمره ۲/۵) است.
- کتابداران نسبت به غیرکتابداران پاسخ‌های صحیح‌تری را به سؤال یک داده‌اند اما در کل آگاهی قابل قبولی در این حوزه نداشته‌اند.
- به‌طور کلی میانگین امتیازهای کسب شده توسط کتابداران از میانگین ارزش کل نمرات (نمره ۲/۵) کمتر است.
- میزان آگاهی نسبت به مفهوم اطلاع‌رسانی در مقاطع کارشناس ارشد و دکترا و تحصیلات حوزوی در وضعیت نسبتاً مناسب‌تری قرار دارد. اما به‌طور کلی این آگاهی از درصد بالایی برخوردار نیست و به‌طور متوسط حدود $\frac{1}{3}$ افراد در وضعیت پیش گفته قرار دارند.

نمودار ۲. مقایسه میانگین نمرات کسب شده توسط کتابداران و غیرکتابداران در سؤال ۱

سؤال ۲. اطلاعات در چه صورت قدرت است؟

تعداد شرکت‌کنندگانی که به این سؤال پاسخ داده‌اند ۴۶۵ نفر (۱۹/۵ درصد) بوده است که ۲۳ نفر (۴/۹ درصد) از آنها کتابدار بوده‌اند. توزیع آنها در سطوح تحصیلی مختلف به همراه امتیازهای کسب شده در جدول ۳ آمده است.

همان‌طور که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود از ۴۶۵ نفر پاسخ‌دهنده به سؤال ۲ فقط ۱۵ نفر (۳/۲۲ درصد) توانسته‌اند امتیاز ۵ را کسب کنند. ۳۸/۷ درصد (۱۸۰ نفر) آنها نتوانسته‌اند امتیازی کسب کنند. اگر امتیاز قابل قبول را از امتیاز ۳ به بالا در نظر بگیریم تنها ۷۰ نفر که ۱۵ درصد از جمعیت پاسخ‌دهنده به این سؤال را تشکیل می‌دهد آگاهی قابل قبولی از نقش اطلاعات به عنوان عامل قدرت داشته‌اند.

دسته‌بندی دیگری را با توجه به توزیع فراوانی پاسخ‌های قابل قبول (نمرات ۳، ۴ و ۵) می‌توان در جدول ۴ مشاهده کرد.

چنانچه در جدول ۴ مشاهده می‌شود درصد فراوانی پاسخ‌دهندگان کارشناس ارشد و دانشجو نسبت به تعداد کل در همان مقطع تحصیلی بیشتر است.

در بررسی جدول ۴ ملاحظه می‌گردد که امتیاز کسب شده در هر مقطع از حد متوسط یعنی امتیاز ۲/۵ (به استثنای دانشجویان) پایین‌تر است و نیز میانگین امتیاز کسب شده توسط کل

جدول ۳. جدول توزیع فراوانی تعداد پاسخ‌دهندگان

به تفکیک امتیاز کسب شده در سؤال ۲

مقطع تحصیلی	امتیازهای کسب شده					جمع کل افراد	میانگین امتیاز هر مقطع تحصیلی
	امتیاز ۵	امتیاز ۴	امتیاز ۳	امتیاز ۲	امتیاز ۱		
دیپلم	۱	۱	۲	۱۰	۲۴	۴۷	۰/۶۹
دانشجو	۸	۸	۱۱	۱۹	۳۷	۵۷	۳/۱۶
کاردان	-	-	۳	۱۰	۱۷	۱۴	۰/۹۸
کارشناس	۶	۳	۱۸	۳۰	۴۲	۵۳	۱/۳
کارشناس ارشد	-	۳	۵	۷	۱۲	۶	۱/۶
دکترا	-	-	۱	۱	۴	۲	۱/۱۳
خوزوی	-	-	-	۱	۱	۱	۱
جمع کل	۱۵	۱۵	۴۰	۷۸	۱۳۷	۱۸۰	۴۶۵

پاسخ‌دهندگان به سؤال ۲ (۱/۴۱) بوده که در مجموع از حد متوسط امتیاز پایین‌تر است. با توجه به نمودار ۳ ارزش امتیازاتی که کتابداران در ارائه پاسخ قابل قبول و مناسب به سؤال ۲ به دست آورده‌اند در می‌یابیم که ۷۸/۲۵ درصد جامعه کتابدار در سؤال ۲ ارزش‌های ۳ و ۴ و ۵ را کسب کرده‌اند. به عبارت دیگر کتابداران آگاهی مناسب و قابل قبولی از اطلاعات و رابطه آن با ایجاد قدرت داشته‌اند.

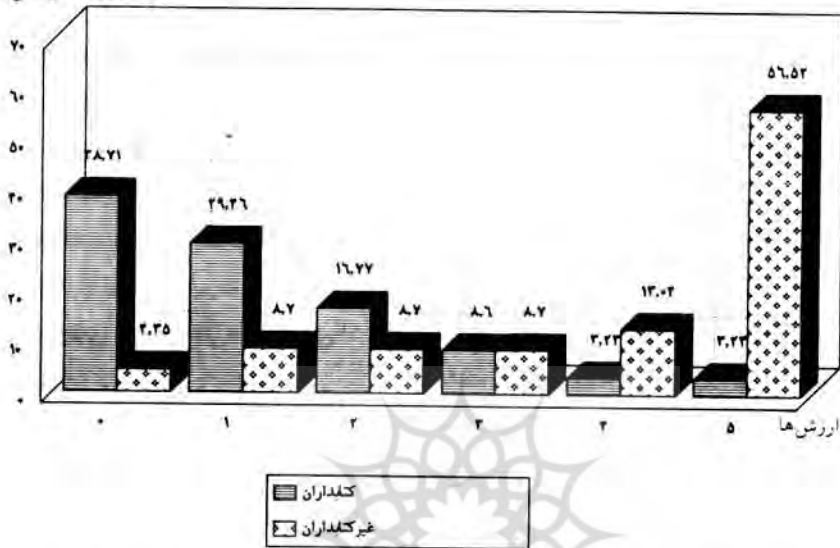
چنانچه در نمودار ۳ کاملاً مشهود است، کتابداران بیشترین رتبه، یعنی امتیاز ۵ را کسب کرده‌اند. با توجه به این نمودار در می‌یابیم که کسب امتیاز در پاسخگویی به سؤال ۲ میان کتابداران و غیرکتابداران عکس یکدیگر است. یعنی کتابداران بیشترین رتبه را در امتیاز ۵ و غیرکتابداران بیشترین رتبه را در امتیاز صفر به خود اختصاص داده‌اند.

با نگاهی به نمودار ۴ میانگین نمرات کسب شده در هر مقطع تحصیلی به تفکیک کتابداران و غیرکتابداران را مورد تحلیل قرار می‌دهیم. بنابراین مشهود است که در پاسخ به سؤال ۲ کتابداران موفق‌تر بوده‌اند و توانسته‌اند میانگین بالاتری را کسب کنند. نکته قابل تامل آن است که کارشناسان ارشد کتابداری در پاسخ به سؤال مزبور (که سؤال تحلیلی و تفکر برانگیزتر است) نسبت به فوق دیپلم‌ها ناموفق‌تر بوده‌اند. ولی در کل ارزش‌های کسب شده توسط کتابداران در هر مقطع از حد میانگین (امتیاز ۲/۵) بیشتر است.

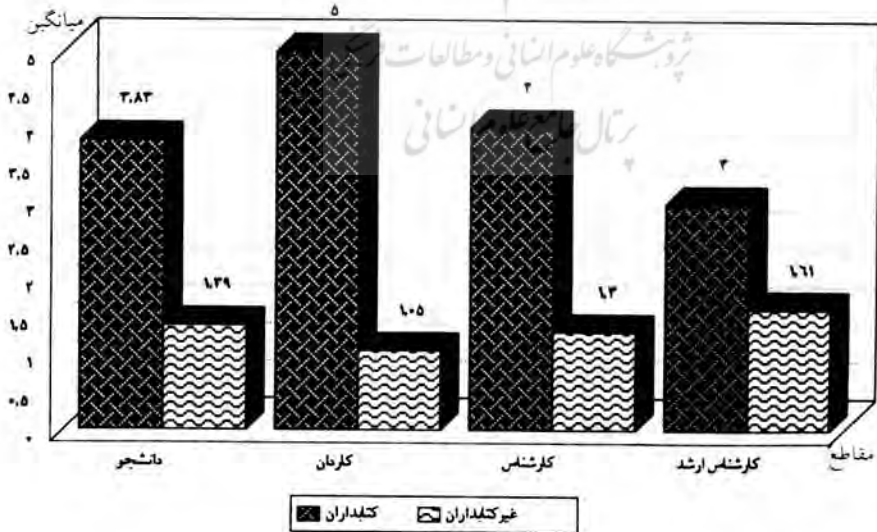
جدول ۴. درصد فراوانی پاسخ‌های قابل قبول به کل افراد همان مقطع

مقطع تحصیلی	درصد پاسخ‌های قابل قبول همان مقطع	درصد پاسخ‌دهندگان هر مقطع به کل افراد پاسخگو
دیپلم	۴/۶۹	۱۸/۲۷
کاردان	۶/۸۱	۹/۴۵
دانشجو	۱۹/۲۷	۳۰/۱
کارشناس	۱۷/۷۵	۳۲/۶۸
کارشناس ارشد	۲۴/۲۴	۷/۱۶
دکتر	۱۲/۵	۱/۷۱
تحصیلات حوزوی	-	۰/۶۳

درصد فراوانی

نمودار ۳. مقایسه نتایج ارزشیابی پاسخ‌های کتابداران و غیر کتابداران به سؤال ۲

نمودار ۴. مقایسه میانگین نمرات کسب شده توسط کتابداران و غیر کتابداران در سؤال ۲

جمع‌بندی یافته‌های سؤال ۲

۱. جامعه فرهنگی نسبت به ارتباط میان اطلاعات و ایجاد قدرت آگاهی مناسبی ندارد.
۲. تنها ۱۵ درصد پاسخ‌دهندگان به سؤال ۲ امتیازهای مطلوب ۳، ۴، ۵ را کسب کرده‌اند.
۳. معدل کل امتیازهای کسب شده در هر مقطع تحصیلی به جز مقطع تحصیلی دانشجویان از حد میانگین ارزش کل نمرات (۲/۵) کمتر است.
۴. در این سؤال کتابداران نسبت به غیرکتابداران پاسخ‌های صحیح‌تر و مطلوب‌تری را ارائه داده‌اند. به عبارت دیگر آگاهی جامعه کتابدار از برقراری ارتباط میان قدرت و اطلاعات بیشتر بوده است.
۵. میانگین امتیازهای کسب شده کتابداران از میانگین ارزش کل (نمره ۲/۵) بالاتر است.
۶. در مجموع کارشناسان ارشد (اعم از کتابداران و غیرکتابداران) امتیازهای بهتری را در پاسخ به سؤال ۲ به دست آورده‌اند.
۷. کتابداران بیشتری رتبه را در کسب امتیاز ۵ و غیرکتابداران بیشتری رتبه را در کسب امتیاز صفر به خود اختصاص داده‌اند.
۸. فوق دیپلم‌های کتابداری نسبت به سایر مقاطع کتابداری در پاسخ به سؤال ۲ موفق‌تر بوده‌اند.

سؤال ۳. آیا اطلاع‌رسانی همان رایانه است؟ *طالعات فرهنگی*

- تعداد شرکت‌کنندگانی که به این سؤال پاسخ داده‌اند ۷۰۳ نفر (۲۹/۶) بوده که ۱۷ نفر (۲/۴ درصد) از آنها کتابدار بوده‌اند. توزیع فراوانی این گروه در سطوح تحصیلات مختلف به همراه امتیازات کسب شده در جدول ۵ درج شده است.
- با ملاحظه جدول ۵ مشاهده می‌گردد که اکثر پاسخ‌دهندگان ماهیتاً مقوله‌های رایانه و اطلاع‌رسانی را از یکدیگر متمایز می‌کنند و در واقع رایانه را ابزاری در خدمت اطلاع‌رسانی می‌دانند. ۳۰۳ نفر (۴۳/۱ درصد) از پاسخ‌دهندگان به این سؤال امتیاز ۵ را کسب کرده‌اند و تنها ۱۰۳ نفر (۱۴/۶ درصد) از آنها نتوانسته‌اند امتیازی کسب کنند. اگر امتیاز قابل قبول را ۳ تا ۵ در نظر بگیریم ۴۶۳ نفر (۶۵/۹ درصد) از جمعیت پاسخ‌دهنده به سؤال ۳ پاسخ مناسب و قابل قبولی داده‌اند. به عبارت دیگر اکثریت پاسخ‌دهندگان آگاهی مناسب و قابل قبولی در این زمینه داشته‌اند. چنانچه معدل ارزش نمرات کسب شده را مورد توجه قرار دهیم تنها پاسخ‌دهندگان مقطع دیپلم و تحصیلات حوزوی نتوانسته‌اند به حد متوسط ارزش نمرات (نمره ۲/۵) دست یابند. اما میانگین کل نمرات ۲/۹۶ بوده که از حد متوسط ارزش نمره (۲/۵) بیشتر است.

جدول ۵. توزیع فراوانی تعداد پاسخگویان هر مقطع تحصیلی
به تفکیک امتیازهای کسب شده در سؤال ۳

معدل امتیاز هر مقطع تحصیلی	مقطع تحصیلی	امتیازهای کسب شده						
		جمع کل افراد	امتیاز ۵	امتیاز ۴	امتیاز ۳	امتیاز ۲	امتیاز ۱	
۲/۳۸	دیپلم	۱۳۶	۳۸	۲۶	۱۰	۷	۱۸	۳۷
۳/۲۵	دانشجو	۱۹۴	۳۳	۱۹	۱۱	۱۲	۴۱	۷۸
۳	کاردان	۷۰	۱۱	۱۰	۵	۸	۱۴	۲۲
۳/۶۸	کارشناس	۲۳۴	۱۷	۲۷	۱۵	۱۸	۳۴	۱۲۳
۳/۸۹	کارشناس ارشد	۵۶	۴	۹	-	۱	۴	۳۸
۳/۵۴	دکتر	۱۱	-	۳	-	۱	۲	۵
۱	حوزوی	۲	-	۲	-	-	-	-
۲/۹۶	جمع کل	۷۰۳	۱۰۳	۹۶	۴۱	۴۷	۱۱۳	۳۰۳

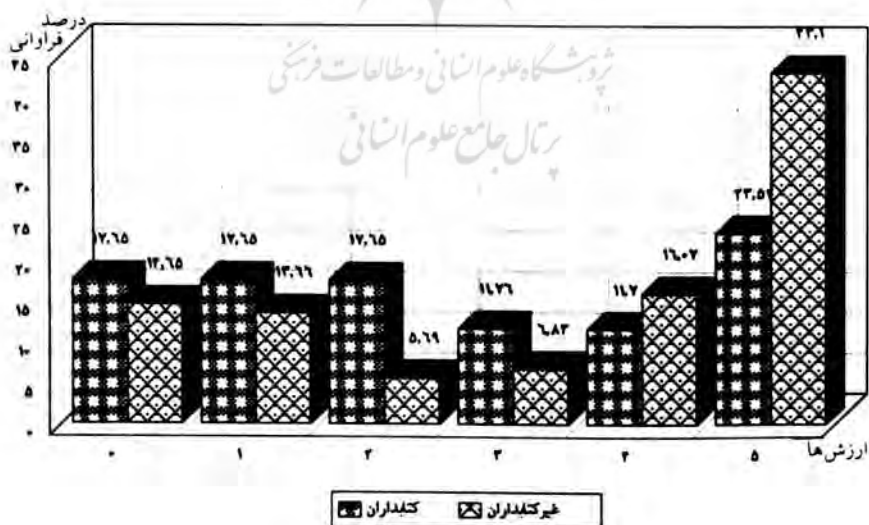
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

جدول ۶. درصد فراوانی پاسخ‌های قابل قبول به کل افراد همان مقطع

مقطع تحصیلی	درصد پاسخ‌های قابل قبول به کل افراد همان مقطع	درصد پاسخ‌دهندگان هر مقطع به کل افراد پاسخگو
دیپلم	۴۵/۵۸	۱۹/۳۵
کاردان	۶۲/۸۴	۹/۹۵
دانشجو	۶۷/۵۱	۲۷/۶
کارشناس	۷۴/۷۷	۳۳/۲۸
کارشناس ارشد	۷۶/۷۷	۷/۹۷
دکتر	۷۲/۷۲	۱/۵۷
تحصیلات حوزوی	-	۰/۲۸

حال دسته‌بندی دیگری را با توجه به توزیع فراوانی پاسخ‌های قابل قبول (نمرات ۳، ۴ و ۵) در جدول ۶ می‌توان مشاهده کرد.

با توجه به جدول ۶ مشاهده می‌شود که بهترین پاسخ‌ها را مقاطع تحصیلی کارشناس، کارشناس ارشد و دکتری به خود اختصاص داده‌اند. در مقطع تحصیلی کارشناس ارشد (که تعداد کل شرکت‌کنندگان در این سؤال بیش از ۵۶ نفر نیست و ۷/۹۷ درصد کل جامعه پاسخگو به این سؤال را تشکیل می‌دهند) ۷۶/۷۷ درصد از آنها پاسخ‌های صحیح داده‌اند. به این مفهوم که شرکت‌کنندگان کارشناس ارشد نسبت به تمایز دو مقوله اطلاع‌رسانی و رایانه آگاهی نسبتاً مناسب‌تری داشته‌اند و نیز رایانه را به عنوان ابزاری در خدمت اطلاع‌رسانی در نظر می‌گیرند. در مقایسه نتایج به دست آمده توسط کتابداران و غیرکتابداران در نمودار ۵ ملاحظه می‌شود که امتیازهای به دست آمده توسط کتابداران نسبت به غیرکتابداران از سطح پایین‌تری برخوردار است. به‌طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که غیرکتابداران به این سؤال بهتر پاسخ گفته‌اند!

نمودار ۵. مقایسه نتایج ارزشیابی پاسخ‌های کتابداران و غیرکتابداران به سؤال ۳

جدول ۷. توزیع فراوانی تعداد پاسخگویان هر مقطع تحصیلی
به تفکیک امتیازهای کسب شده در سؤال ۴

مقطع تحصیلی	امتیازهای کسب شده						معدل امتیاز هر مقطع تحصیلی
	امتیاز ۵	امتیاز ۴	امتیاز ۳	امتیاز ۲	امتیاز ۱	امتیاز ۰	
دیپلم	-	۲	-	۱۰	۱۹	۱۹	۰/۹۴
دانشجو	۲	۴	۱۶	۲۹	۵۱	۵۶	۱/۱۴
کاردان	-	۲	۴	۹	۱۷	۱۲	۱/۱۴
کارشناس	۱	۵	۵	۳۷	۳۶	۵۳	۱/۰۹
کارشناس ارشد	۱	۷	۸	۱۴	۱۳	۶	۲
دکترا	۱	-	-	۵	۲	۲	۱/۷
حوزوی	-	-	-	۱	۱	۱	۱
جمع کل	۵	۲۰	۳۳	۱۰۵	۱۳۹	۱۴۹	۱/۲۸۷

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

جدول ۸. درصد فراوانی پاسخ‌های قابل قبول به کل افراد همان مقطع

مقطع تحصیلی	درصد پاسخ‌های قابل قبول به کل افراد همان مقطع	درصد پاسخ‌دهندگان هر مقطع به کل افراد پاسخگو
دیپلم	۴	۰/۴۴
کاردان	۱۳/۶۳	۱/۳۳
دانشجو	۱۳/۹۱	۴/۸۸
کارشناس	۸	۲/۴۴
کارشناس ارشد	۳۲/۶۴	۳/۵۵
دکترا	۱۰	۰/۲۲
حوزوی	-	-

جمع‌بندی یافته‌های سؤال ۳

۱. اکثر پاسخ‌دهندگان آگاهی نسبتاً مناسبی از ارتباط میان رایانه و اطلاع‌رسانی داشته‌اند.
۲. افرادی که در مقطع تحصیلی دکتری، کارشناس ارشد، و کارشناس حضور داشته‌اند پاسخ‌های قابل قبول و مناسب‌تری ارائه داده‌اند.
۳. بیشترین امتیاز کامل (امتیاز نمره ۵) را مقطع تحصیلی کارشناس به خود اختصاص داده است.
۴. امتیازهای به دست آمده توسط کتابداران نسبت به غیرکتابداران از حد پایین‌تری برخوردار است. به عبارت دیگر غیرکتابداران پاسخ‌های مناسب‌تر و مطلوب‌تری نسبت به کتابداران داده‌اند.
۵. ۴۳/۱ درصد از کل پاسخ‌دهندگان امتیاز مطلوب ۵ را کسب کرده‌اند اما ۲۳/۵۲ درصد کتابداران توانسته‌اند نمره ۵ را کسب کنند.
۶. کلاً ۶۵/۹ درصد پاسخ‌دهندگان امتیازهای مطلوب ۳، ۴، و ۵ را کسب کرده‌اند اما در مقابل ۴۷ درصد کتابداران توانسته‌اند امتیاز مطلوب را به خود اختصاص دهند.
۷. میانگین امتیازهای کسب شده (به استثنای مقطع تحصیلی دیپلم و حوزوی) از حد متوسط ارزش نمرات (نمره ۲/۵) بیشتر است.
۸. میانگین امتیازهای کسب شده توسط کتابداران از حد متوسط ارزش نمرات (نمره ۲/۵) کمتر است.
۹. کارشناسان کتابداری نسبت به سایر مقاطع در حوزه کتابداری در پاسخ به سؤال ۳ موفق‌تر بوده‌اند.

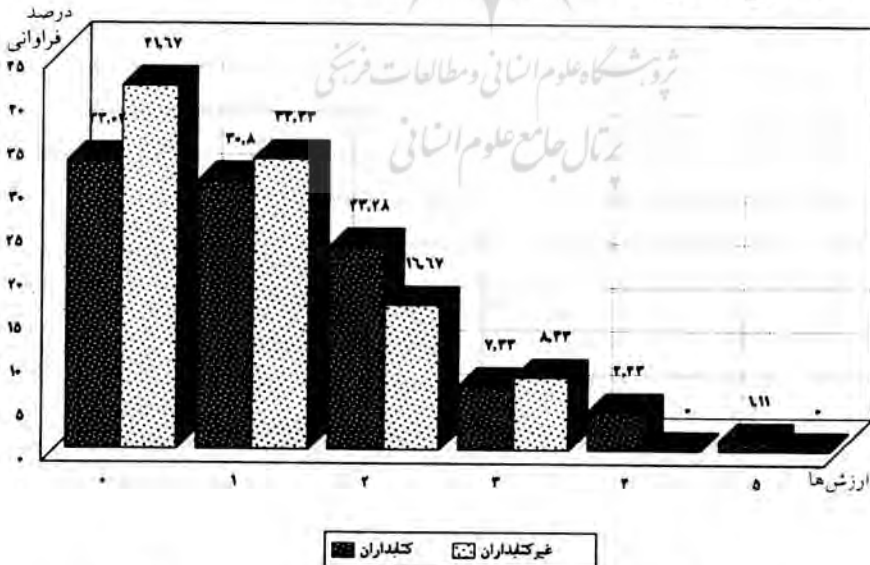
سؤال ۴. اطلاع‌رسانی چه نقشی در آموزش و تحقیق دارد؟

- تعداد شرکت‌کنندگانی که به این سؤال پاسخ داده‌اند ۴۵۱ نفر (۱۸/۹۶ درصد) بوده که ۱۲ نفر (۲/۲ درصد) از آنها کتابدار بوده‌اند. توزیع فراوانی این گروه در سطوح تحصیلات مختلف به همراه امتیازات کسب شده در جدول ۷ درج شده است.
- از مجموع ۴۵۱ نفر پاسخ‌دهنده به سؤال ۴ تنها پنج نفر توانسته‌اند امتیاز ۵ را کسب کنند که این تعداد فقط ۱/۱ درصد پاسخ‌دهندگان به سؤال ۴ است. چنانچه امتیاز قابل قبول ۳ تا ۵ در نظر بگیریم، تعداد ۵۸ نفر و به عبارتی ۱۲/۸۶ درصد جامعه پاسخگو به سؤال ۴ آگاهی مناسبی از نقش اطلاع‌رسانی در آموزش و تحقیق داشته‌اند و ۸۷/۱۴ درصد پاسخ‌دهندگان نتوانسته‌اند امتیاز مناسبی کسب کنند. در مجموع تعداد ۱۴۹ نفر (۳۳/۰۳ درصد) از شرکت‌کنندگان امتیازی

دریافت نکرده‌اند. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که اکثر جامعه پاسخگو از ارتباط و نقش اطلاع‌رسانی در آموزش و تحقیق آگاهی چندانی نداشته‌اند. با نگاهی به معدل امتیازهای کسب شده در هر مقطع تحصیلی و همچنین معدل امتیازهای کسب شده در کل مقاطع تحصیلی مشاهده می‌شود که هیچ کدام از این دو حتی به حد متوسط ارزش نمرات (نمره ۲/۵) نمی‌رسند. حال دست‌بندی دیگری را با توجه به توزیع فراوانی پاسخ‌های قابل قبول (نمرات ۳ تا ۵) در جدول ۸ می‌توان مشاهده کرد.

با مشاهده جدول ۸ در می‌یابیم که بهترین پاسخ‌ها توسط مقطع کارشناس ارشد (یعنی ۳۲/۶۴ درصد از کارشناسان ارشد) که در واقع ۳/۵۵ درصد از جامعه پاسخگو را تشکیل می‌دهد، کسب شده است. شاید به دلیل نیاز ضروری این مقطع تحصیلی به اطلاعات و خدمات اطلاع‌رسانی به منظور استفاده در آموزش و پژوهش؛ میزان آگاهی این گروه در سؤال ۴ بیشتر می‌باشد.

در مقایسه نتایج به دست آمده توسط کتابداران و غیرکتابداران، همان گونه که در نمودار ۷ ملاحظه می‌شود، حرکت نزولی هر دو گروه کتابداران و غیرکتابداران در کسب امتیازها مشهود است و تفاوت چندانی از نظر کسب امتیازها محسوس نیست، با این تفاوت که کتابداران در هیچ یک از سطوح تحصیلی نتوانسته‌اند امتیاز ۴ و ۵ را کسب کنند.

نمودار ۶. مقایسه نتایج ارزشیابی پاسخ‌های کتابداران و غیرکتابداران به سؤال ۴

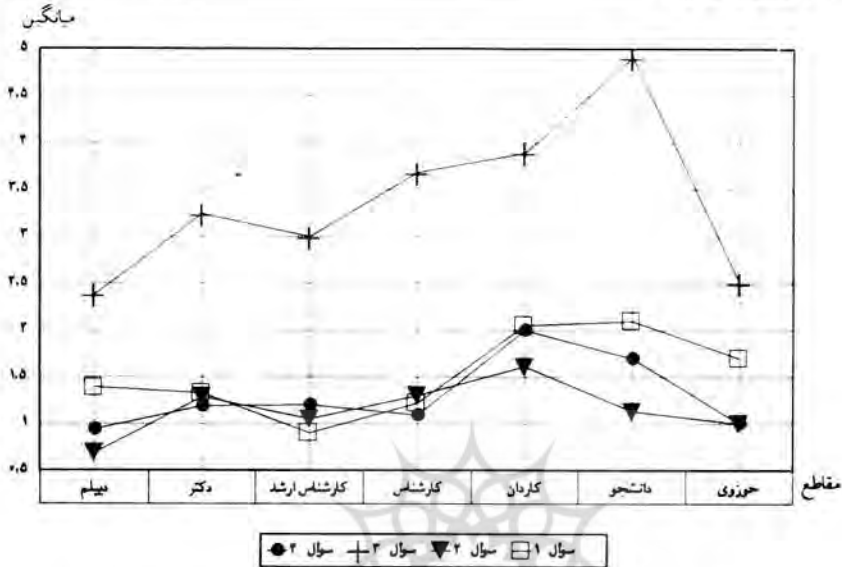
جمع‌بندی سؤال ۴

۱. جامعه فرهنگی نسبت به نقش اطلاع‌رسانی در آموزش و پژوهش آگاهی مناسبی ندارد.
۲. تنها حدود ۱۲/۸۶ درصد پاسخ‌دهندگان امتیازهای مطلوب ۳ تا ۵ را کسب کرده‌اند.
۳. میانگین امتیازات کسب شده در هر مقطع تحصیلی و نیز میانگین کل امتیازها کمتر از حد متوسط ارزش نمرات (نمره ۲/۵) است.
۴. غیرکتابداران نسبت به کتابداران پاسخ‌های صحیح‌تر و مناسب‌تری به سؤال چهار داده‌اند، اما به طور کلی آنها نیز آگاهی قابل قبولی در این حوزه نداشته‌اند.
۵. به طور کلی میانگین امتیازهای کسب شده توسط کتابداران از حد متوسط ارزش نمرات (نمره ۲/۵) کمتر است.
۶. مقطع کارشناسان‌ارشد نسبت به سایر مقاطع تحصیلی، پاسخ مناسب و مطلوب‌تری را ارائه کرده‌اند.
۷. کتابداران در مقاطع مختلف نتوانسته‌اند در سؤال ۴ امتیازهای ۴ و ۵ را کسب کنند.

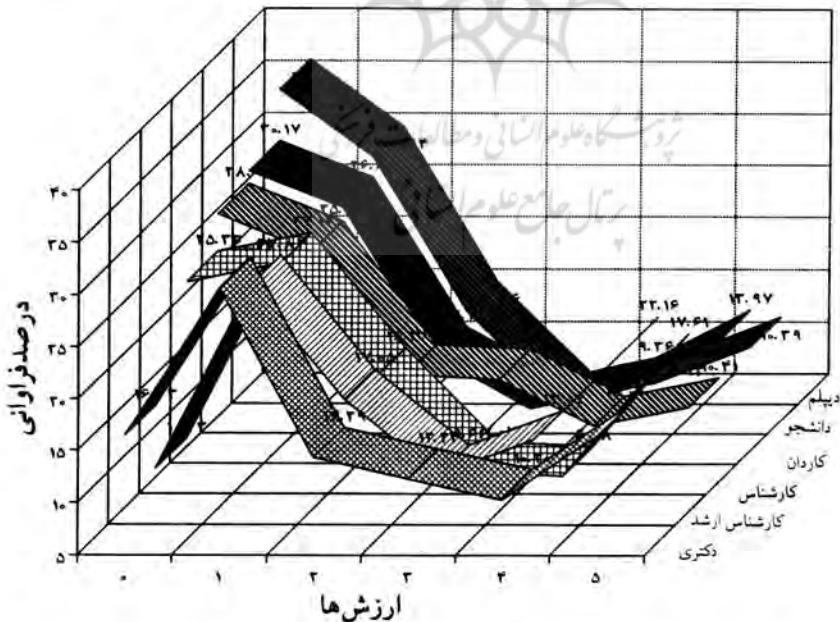
تحلیل کلی

همان‌طور که اشاره شد ۸۱/۹ درصد پاسخ‌دهندگان دارای تحصیلات دانشگاهی و یا حوزوی هستند، با این همه ملاحظه می‌شود که حدود ۷۰ درصد جامعه پاسخگو امتیازهای ضعیف (نمرات صفر، یک، و دو) را به خود اختصاص داده‌اند. این بدان معنی است که جامعه فرهنگی کشور آگاهی مناسب و قابل قبولی از علم اطلاع‌رسانی و خدماتی که این علم می‌تواند در راستای توسعه کشور ارائه دهد ندارد.

چنانچه مقایسه‌ای میان میانگین ارزش‌های کسب شده در هر سؤال برحسب مقاطع تحصیلی مختلف انجام دهیم در می‌یابیم که تنها مقاطع کارشناسی‌ارشد و دکتری در پاسخگویی به سؤالات موفق‌تر بوده و نتوانسته‌اند بیشتر از حد متوسط ارزش نمرات، امتیاز کسب کنند. با مشاهده نمودار ۷ در می‌یابیم که در مجموع کلیه مقاطع تحصیلی در پاسخ به سؤال ۳ موفق‌تر بوده‌اند و نتوانسته‌اند امتیاز بیشتری را کسب کنند. بنابراین جامعه پاسخگو نتوانسته است وجه‌میزه رایانه را به عنوان یک شی نسبت به مفهوم مجرد "اطلاع‌رسانی" یا "اطلاعات" برشمرد. غالباً پاسخگویان رایانه را به عنوان ابزاری در خدمت اطلاع‌رسانی معرفی کرده‌اند. ضمناً جامعه پاسخ‌دهنده شناخت عمیق و تحلیلی از اطلاعات و اطلاع‌رسانی و نقش آنها در امر آموزش و تحقیق ندارد ولی با تکنولوژی اطلاعات بالاخص رایانه، چندان غریبه نیستند. با ملاحظه نمودار مقایسه فراوانی ارزشهای کسب شده به تفکیک مقاطع تحصیلی (نمودار

نمودار ۷. مقایسه میانگین ارزشهای کسب شده بر حسب مقاطع تحصیلی

نمودار ۸. مقایسه فراوانی ارزشهای کسب شده به تفکیک مقاطع تحصیلی

۸) مشاهده می‌گردد که مقطع دیپلم بیشترین فراوانی را در کسب ارزش "صفر" به خود اختصاص داده و کمترین ارزش صفر توسط مقطع کارشناس ارشد کسب شده است. در مقابل بیشترین امتیاز ۵ توسط مقطع کارشناس ارشد و کمترین تعداد توسط دیپلمه‌ها به دست آمده است. بنابراین ممکن است بتوان نتیجه گرفت که میان سطح تحصیلات و میزان آگاهی از اطلاعات و اطلاع‌رسانی رابطه مستقیم وجود دارد علاوه بر این، شاید بتوان نتیجه گرفت که دانشجویان کارشناس ارشد به دلیل درگیر شدن عملی در مسائل تحقیق نیاز به اطلاعات را بیشتر در خود احساس می‌کنند و از این رو با علم اطلاع‌رسانی قرابت بیشتری دارند.

با توجه به اینکه بیشترین فراوانی پاسخ به سؤال یک در مقطع کارشناسی است (۲۵۵ نفر) که از این تعداد ۲۲۴ نفر یعنی حدود ۸۸ درصد آنها نتوانسته‌اند پاسخ مناسب و قابل قبولی را ارائه دهند. شاید لازم باشد در برنامه‌های درسی دوره کارشناسی در تمام رشته‌های تحصیلی درس آشنایی با مفاهیم اطلاعات و اطلاع‌رسانی گنجانده شود.

پیشنهادات

۱. در برنامه‌های درسی کلیه رشته‌های تحصیلی دبیرستانی، حوزوی، و دانشگاهی وجود درس آشنایی با علم اطلاع‌رسانی و تکنولوژی اطلاعات و نیز شیوه بهره‌گیری از کتابخانه و منابع مرجع ضروری است.
۲. درج اطلاعاتی عمومی پیرامون حوزه علم اطلاع‌رسانی و کاربرد آن در کتاب‌های دوره دبیرستانی ضروری است.
۳. ضرورت دارد در برنامه‌های درسی رشته کتابداری در تمام مقاطع تحصیلی آشنایی با رایانه و توانمندی‌های آن و کاربرد آن در اشاعه و گسترش علم اطلاع‌رسانی موادی گنجانده شود.
۴. مراکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌ها نسبت به جذب و به کارگیری کتابدار مرجع متخصص به منظور ایجاد پل ارتباطی میان منابع و استفاده‌کننده از اطلاعات اقدام کنند.
۵. ضروری است مراکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌ها نسبت به تولید راهنماها و ارائه خدمات مرجع، به منظور آشنایی مراجعه‌کنندگان با مفاهیم و خدمات اطلاع‌رسانی اقدام کنند.
۶. برگزاری دوره‌های آموزش ضمن خدمت به منظور بازآموزی و آموزش کتابداران شاغل فارغ‌التحصیلان در خصوص دستاوردهای جدید تکنولوژی اطلاعات و اطلاع‌رسانی ضروری است.

۷. ضروری است پژوهشگران و متخصصان اطلاع‌رسانی و تکنولوژی اطلاعات نیاز جامعه را شناخته و به‌طور مستمر بر نحوه آموزش کتابداری، مواد درسی، گزینش دانشجو، تسلط استاد

بر درس و... نظارت کرده و در صورت لزوم با ایجاد تحول در هر یک از موارد گفته شده، کتابداران را جهت ارائه خدمات مناسب به جامعه آماده کنند.

۸. به منظور آشنایی جامعه با مفهوم علم اطلاع‌رسانی، تکنولوژی اطلاعات و کاربردهای آن به‌ویژه نقشی که می‌تواند در گسترش آموزش و تحقیق داشته باشد ضروری است موارد ذیل تحقیق یابد:

- ۱-۸. برگزاری سمینارها، همایش‌ها و نمایشگاه‌های اطلاع‌رسانی.
- ۲-۸. برگزاری میزگردهای علمی و تخصصی در صدا و سیما، مطبوعات و مراکز دانشگاهی.
- ۳-۸. انتشار و تولید منابع مرجع فارسی.
- ۴-۸. برگزاری کارگاه‌های آموزشی اطلاع‌رسانی.
۹. تربیت کتابداران و اطلاع‌رسانان متخصص می‌تواند تا حد زیادی در جهت گسترش و اشاعه فرهنگ اطلاع‌رسانی در سطح جامعه مثرتر باشد.
۱۰. شرکت کتابداران در سمینارها، مجامع، نمایشگاه‌ها و کارگاه‌های تخصصی اطلاع‌رسانی در خارج از کشور باعث بهنگام کردن اطلاعات آنها خواهد شد.
۱۱. بازدید کتابداران از مراکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های بزرگ جهان و استفاده از تجارب مفید آنها و انتقال این تجارب به داخل کشور مفید خواهد بود. ■

● در اینجا لازم است از همکاری‌های صمیمانه آقای علیرضا بهمن‌آبادی در مراحل تدوین سؤالات، استخراج، و دسته‌بندی اطلاعات قدردانی شود.